

Értelmiség és közművelődés

Ideális esetben az „és” szónak fontos jelentése van. Kifejezi, hogy az értelmiség és a közművelődés nem válik el egymástól, lényegileg összetartozik. Hiszen az értelmiség csak akkor lehet valóban értelmiség, ha az öntevékeny közművelődésben aktívan, hatékonyan részt vesz, s a közművelődés is csak akkor lehet élő, lélegző közművelődés, ha a felkínált vagy kiharcolt cselekvési pályákon az értelmiség sokat tehet önmaga és mindenki más művelődéséért.

Korántsem tartunk még itt. Az elmúlt évtizedben — minden egyedi jó jel ellenére — az értelmiség és közművelődés nem közeledett egymáshoz. A települések többségén talán még növekedett is a távolság. Az értelmiség nem egyszer úgy érzi, hogy az állami művelődési intézmények munkája formális, hatástalan, olykor üres, s ezért pótcselekvés vagy álcselekvés a művelődés látszatközösségeiben tiszteletdíjas vagy társadalmi munkát vállalni. Ugyanakkor a művelődési házak, a könyvtárak és más intézmények hivatásos szakemberei sokszor úgy látják, hogy az értelmiség befelé fordult, nem törődik a közgondjaival, nem érez felelősséget más rétegek műveltségéért, s különben sem nagyon hajlandó önként segíteni a közművelődésnek. Íme, a távolodás.

Az érvek, sajnos gyakran mindkét oldalon jogosak és cáfolhatatlanok. A helyzet valóban ilyen és átláthatatlan, hogy mi lehet a megoldás. Nem is olyan egyszerű az okokat megtalálni, és valamilyen dinamikus, sikeres terápiaát elkezdni.

Először is érdemes újr gondolni az értelmiség és a közművelődés fogalmát, s az ebből fakadó gondolati és gyakorlati konzekvenciákat. Nézzük, miképpen is határozható meg az értelmiség — napjainkban érvényes és előremutató — kategóriája. Önmagában az még senkit nem tesz értelmiségivé, ha felsőfokú diplomát szerzett, és ennek megfelelő munkakörben dolgozik. Már használhatóbb az a definíció, amely a tudás mennyiségére, minőségére, s a megszerzett szellemi javak társadalmi hatékonyságára figyel. De ekkor a legmagasabb a mérce: az értelmiség nyitott, folytonos megújulásra képes autonóm személyiség, akinek elemi kötelessége — a kedvezőtlen egyéni társadalmi helyzetben is — önmaga és a társadalom koncepciózus fejlesztése, a folyamatos reformok előkészítése és véghez vitele. A magyar értelmiség nem ilyen. Már azért sem, mert atomizált, s hiába vannak kivételes emberek, a helyi falusi vagy városi társadalmak többségében nem szerveződött meg a közös gondolkodásra és kooperációra képes értelmiségi réteg. A konkrét lehetőségek is minimálisak voltak egy ilyen fellépéshez, de maga az értelmiség is olykor önfeladón belenyugodott abba, hogy nem lehet sokat csinálni. A „kemény feltételek” és a „puha” értelmiségi egymást feltételezik. A tehetetlenség vagy az alulteljesítés pusztán

azzal nem indokolható, hogy gyakran nem kielégítő az értelmiség (különösen a közép- és alsó értelmiség) anyagi helyzete, erkölcsi megbecsülése, a politikai döntésmechanizmusban a szerepe. Am ez az elmúlt kétszáz évben sem volt jobb, az értelmiség azonban nem egy történelmi periódusban jóval többre vállalkozott, bármennyi kudarc is érte.

Az értelmiség tehát szembenézhetne saját szerepével, mindenféle illúzió nélkül. Nincs esély diadalmenetre, de az önfeladás indokolatlan. A világosan felmért helyzetekben számos — noha korlátozott — lehetőség kínálkozik. Az egyik: a közművelődés. Ha másképpen fogjuk fel, mint eddig, ha másképpen csináljuk, mint eddig.

A közművelődés nem más, mint a társadalom kisebb-nagyobb rétegeinek, közösségeinek államilag szervezett és társadalmilag öntevékeny művelődése, kultúraelsajátítása, szellemi építkezése. Magába foglalja az iskolán kívüli művelődés és kultúraterjesztés valamennyi intézményét és spontán vállalkozását. Ezért a közművelődés nem szűkíthető le csak a kulturális életre, mert beletartozik például a munkahelyek társadalmi, kulturális tevékenysége, vagy a települések társadalom- és kultúrafejlesztése. A közművelődés a legágabb értelemben átfogja az élet valamennyi szektorát, a gazdaságot, a társadalmat, a mindennapi létezést, és mindebben sajátos kultúraelsajátítást és kultúrafejlesztést jelent. A legszűkebb értelemben a közművelődési intézmények — művelődési házak, könyvtárak, múzeumok stb. — munkájával egyenlő. A hagyományos felülről lefelé haladó állami népművelésben a művelendő lakosság csak a passzív közönség szerepét tölthette be. Ennek a korszaknak már vége van. Az élet és a kultúra minősége csak úgy javulhat, ha a korszerű közművelődés által teremtett állami és társadalmi formákban az önálló egyéni és közösségi aktivitás adja meg ennek a tevékenységnek a lényegét. A helyi társadalmaknak az ott élő értelmiség segítségével kell megszerveznie viszonylag autonóm művelődési életét.

Másképpen fogalmazva: a közművelődés nem újulhat meg gyökeresen anélkül, hogy az értelmiség minden településén és munkahelyén ne újuljon meg gyökeresen. Történelmileg szigorú ez az egymásra utaltság. Ehhez változtatható feltételek és változtatható tudó értelmiségiel kellene. Ennek a társadalmi folyamatnak — ha tetszik: kulturális reformnak — még csak az elején vagyunk. Erre már példát mutatnak a nyitott művelődési házak, a művelődési egyesületek, a falukisérletek, a népfőiskolák stb. De az értelmiség és a közművelődés még nem fonódik egymásba. Legfeljebb odáig jutottunk el, hogy ennek a szükségét újra és újra felismerjük. Miért nem higgyük: a felismerésekből cselekvések is lehetnek.

• V. Cs.

A szkíták kincse

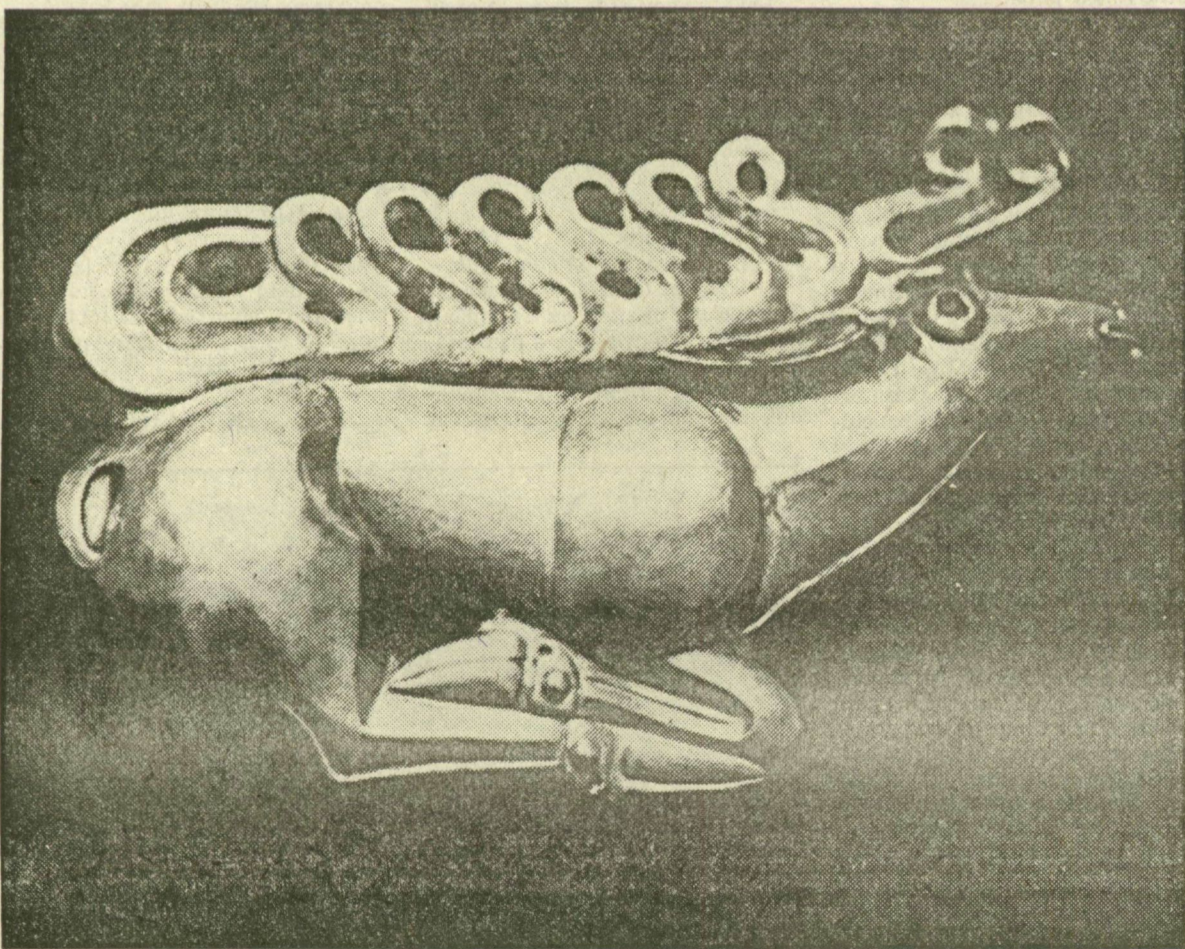
Az ötvösművészet máig csodált remekei láthatók a Szépművészeti Múzeum új kiállításán, mely a leningrádi Ermitázs szkita gyűjteményének legbecesebb darabjait mutatja be vendégkiállítás keretében. A rejtélyes szkíták Hérodotosz görög történetíró szerint nomád törzsek voltak, amelyek Eurázsia belsejéből vándoroltak évszázadokon keresztül Európa felé. Óriási területeket birtokoltak az Altájig, a Tuváig, a Fekete-tenger északi partvidékéig, melyet az i. e. 7. században vettek birtokukba. Az ókori források tájékoztatnak ar-

ról is, hogy hódításaik során vadságukkal és mértéktelen kegyetlenségükkel rettegésben tartották a környező népeket.

Szerepük volt az ókor vezető államainak elpusztításában, Urartu szétzúzásában, az asszír főváros, Ninive lerombolásában. Legyőzhetetlen harcosok voltak, akik fegyvereiktől soha meg nem váltak. Katonai szervezetükben a törzsi törvények szerint éltek fejedelmek vezérlete alatt. A hadak istenét imádták, amelynek társaik lovat áldoztak. Templomaik nem voltak, épületeket sem emeltek.

Köcsikben laktak, szakadatlanul vándorolva gyors lovaikkal a végtelen sztyeppéken. Fejedelmeknek isteni eredetet tulajdonítottak. Haláluk alkalmával eltemették velük hű testőreiket, szolgálóikat, ágyasaikat, paripáikat, udvartartásuk legszebb tárgyait. Hamvaik fölé hatalmas sírhalmokat emeltek.

Sírjaikat ma a régészek ásója valatja. A gyakran kirabolt, megbolygatott sírokból éppoly csodálatos relikviák kerülnek elő, mint az egyiptomi fáraók sírkamráiból.

LÓDI FERENC

Lámpafényben

(AJÁNLOM DEÁK DEZSŐ TANÁR ÚRNAK)

*A lámpám körül lepke röpköd,
a vers, hogy írjam, elem ötlött.
Olyan ez, mint a nyári zápor,
vizesés, amely kő alá forr.*

*Mennék vissza, hogy lássalak még,
mielőtt a réven áthaladnék
jó Charonnal, ki addig fát vág
s értem meríti meg lapátját.*

*Mondtam pedig, hogy nincs több nóta
kesergős, könnyes, — csókunk óta.
Nem állok ki, hogy meg ne haljak
áldozatául sok szép dalnak.*

*Mitévő légyen, aki hallgat,
akit a csönddel betakartak?
Már nem lehet hős. Minek haljon?
Rigó fűtül a Tisza-parton.*

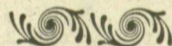
*Nincsen több játék, van a színház,
apád már ide-oda ingáz.
Tehetem én, szép Hunniából,
nincs bűnöm, ami rám ég, vádol.*

*Nagyon szeretem ezt a földet,
hiszem és vallom anyaölnök.
Maradtam volna nálad inkább?
A gond tolakszik, s ajtót nyit rád.*

*Én itt és itthon vagyok gazdag,
kezemben tartom a hatalmat.
Választanak és választhatok,
van itt tájték és vannak habok,*

*törpék, gőnyök és óriások.
A költők itt nem glóriások,
csak írjanak, a haza bírja,
szent tűzön ég el, ég a mírha.*

*Szívemben érzem, egy a véreink.
De itt és máshol, mondd, mit érünk?
Ez itt a kérdés, édes fiam!
Magad vagy? Én is, s még annyian...*

Szeged műemlékei

5. FELSŐVÁROSI TEMPLOM

A Munkácsy út 7. szám alatti épület „Műemlék, egykori minorita templom, barokk. Tervezője Lechner Vencel, 1754—1767 között épült.”

A dominikánusok középkori templomának romjaira épült, építését Dobi János szegedi építőmester végezte, a munkában Fuhrmann Rókus rendi testvér is közreműködött. A gótikusan felnyúló templom késő barokk stílusán már

az empir egyszerűsége is jelentkezik. A templomot Szent Miklós tiszteletére szentelték, őt ábrázolja a bejárati ajtó figurális domborműveinek egyike. A templombelső művészi asztalosmunkáit — padokat, sekrestyét, szekrényeket — szerzetesek készítették. Az 1887-es tűzvész elpusztította az épületet, de már a következő évben helyreállították. Nemrégiben fejeződött be a templom műemléki rekonstrukciója.